

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
 לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
 זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • איגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תשיז

ערב שבת קודש הגדול
פרשת אחרי / ערב פסח
 י"ג בניסן ה'תשס"ח

יוצא-לאור על-ידי
 מכון ליובאוויטש שעל-יד
 צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

יום שישי

כ' בניסן - ה' דחול-המועד

בספר-התורה הראשון קוראים לשלושה עולים בפרשת בהעלותך (במדבר ט,א-יד): "וידבר... במדבר סיני", ובספר-התורה השני עולה הרביעי כדאמול.

היום זמן 'ביעור מעשרות' (ראה בשו"ע אדה"ז סו"ס תל):

מי שיש ברשותו גידולי קרקע של ארץ-ישראל או מוצריהם החייבים (אפילו מספק) בהפרשת תרומות ומעשרות (הפעם ייתכנו פירות טריים, שאין בהם קרושת שביעית, או שימורי ירקות מהשנים שעברו) חייב להפרישם. בספק-טבל כשהגיע זמן הביעור ויש חשש הפסד לפתוח את כל הקופסאות, מותר להפריש גם על קופסאות סגורות (על כל מפעל בנפרד), אף שאין זה 'מן המוקף'.

* כמורכן חייבים לתת את המעשרות (הוודאיים בלבד) "מעשר ראשון" נהגו באה"ק לתיתו ללוי (ויש מקילין בזה), ו"מעשר עני" חייבים לתיתו לעני (או לגבאי צדקה).

* מי שיש ברשותו מטבע של נטע-רבעי או מעשר-שני, יחלנו על מטבע קטן (10 אג' ומעלה) ויקלקל את המטבע. (ככלל, רצוי שלא להחזיק מטבע, אלא להיות מנוי באחת מ'קרנות המעשרות').

* באיז-ברירה, יפקיר את הטבל בפני שלושה מאוהביו, וכשיזכה בו יקיים מיד דיני ביעור מעשרות.

* אין אומרים את נוסח ה'יודי'.

המפטיר דאמול) 'הקרבתם', חצי קדיש. הגבהה וגלילה. אשרי, ובא לציון גואל. יהללו. חצי קדיש. תפילת מוסף.

טוב לעשות בסעודה איזה דבר (דהיינו הוספה: באכילה, בניגון, ב'לחיים' או בכלום) זכר לסעודת אסתר שהייתה ביום זה, שבו נתלה המן.

יום שלישי

י"ז בניסן - ב' דחול-המועד

בספר-התורה הראשון קוראים לשלושה עולים בפרשת בא (שמות יג,א-טז): "קדש לי...", ובספר-התורה השני עולה הרביעי כדאמול.

יום רביעי

י"ח בניסן - ג' דחול-המועד

בספר-התורה הראשון קוראים לשלושה עולים בפרשת משפטים (שמות כב,כד - כג,יט): "אם כסף...", ובספר-התורה השני עולה הרביעי כדאמול.

יום חמישי

י"ט בניסן - ד' דחול-המועד

בספר-התורה הראשון קוראים לשלושה עולים בפרשת תשא (שמות לד,א-כו): "פסל לך...", בספר-התורה השני עולה הרביעי כדאמול.

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו

ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,

בני הרה"ח ר' שלום ישעי' ע"ה דייטש

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

י"ג בניסן ה'תשס"ח – כ' בניסן ה'תשס"ח

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	י"ג בניסן	ה' שני פרק גי-יד. ה' שלוחין ושותפין.. בפרקים אלו. פרק א.	ה' פרה אדומה.. בפרקים אלו. פרק טו.	מ"ע רמה.
ש"ק	י"ד בניסן	פרק ב-ד.	ה' טומאת צרעת.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע רמה.
א'	ט"ו בניסן	פרק ה-ז.	פרק ב.	מ"ע רמה.
ב'	ט"ז בניסן	פרק ח-י.	פרק ג.	מ"ע רמה.
ג'	י"ז בניסן	ה' עבדים.. בפרקים אלו.	פרק ד.	מ"ע רלב. מל"ת רנח. רנט. רנו.
ד'	י"ח בניסן	פרק ז-י.	פרק ה.	מ"ע קצו. מל"ת רלג. מ"ע רלד. רלג. מל"ת רסא.
ה'	י"ט בניסן	פרק ז-ט.	פרק ו.	מ"ע רלה. מל"ת רנד. רנה.
ו'	כ' בניסן	אורך ביושר וגוי. ספר משפטים והוא ספר שלשה עשר.. ה' שכירות.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ז.	מ"ע רמג.

זמני השבוע *

תאריך	עלות השחר**		זמן תפילין וציצית	זריחה החמה	סוף זמן ק"ש	חצות היום והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
	120 ד'	72 ד' לפני הזריחה							
ו', י"ג בניסן	4.01	4.54	5.17	6.14	9.23	12.40	1.13	7.11.4	7.36
ש"ק, י"ד בניסן	3.59	4.52	5.16	6.13	9.22	12.40	1.13	7.12.1	7.37
א', ט"ו בניסן	3.58	4.51	5.14	6.12	9.22	12.40	1.13	7.12.8	7.38
ב', ט"ז בניסן	3.56	4.50	5.13	6.11	9.21	12.40	1.13	7.13.5	7.38
ג', י"ז בניסן	3.54	4.48	5.12	6.10	9.20	12.40	1.12	7.14.2	7.39
ד', י"ח בניסן	3.53	4.47	5.11	6.09	9.20	12.39	1.12	7.14.9	7.40
ה', י"ט בניסן	3.51	4.46	5.09	6.08	9.19	12.39	1.12	7.15.6	7.41
ו', כ' בניסן	3.50	4.45	5.08	6.07	9.18	12.39	1.12	7.16.3	7.41

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
 ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
 *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדח"ז בסידורו (סדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדח"ז שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש
אחרי	6:35	7:49	6:50	7:51	6:42	7:52	6:51	7:50
א' דחה"פ	חג	7:50	חג	7:52	חג	7:53	חג	7:51
שביעי של פסח	6:40	7:55	6:55	7:57	6:47	7:57	6:56	7:55

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט

מזכיר: מנחם ליובאוויטש שעל-יד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונוב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

www.chabad.org.il אינטרנט: chabad@chabad.org דואר אלקטרוני: ISSN 0793-7474

הנר ולא על הבשמים.

חול-המועד:

בעניין שמחה ביין - ראה לעיל יום א' דחג-הפסח.

לימוד תורה

"...מכיוון שהקביעות דשנה זו היא שכל ימי חול-המועד רצופים הם... הרי זו הוראה על תוקף החיוב של לימוד התורה, ביתרון מיוחד, בימים אלה... ובהמשך למדובר על דבר "כיבוש" כל העולם כולו על-ידי הוספה וגיעה בלימוד התורה וביתר שאת וביתר עוז - מהראוי ונכון וטוב אשר בימי חול-המועד פסח יוסיף כל אחד ואחד בעסק התורה, הן בלימודו הוא והן בנוגע לזולת: להשתדל עם כל מי שיכול לפעול עליו, שגם הוא יוסיף אומץ בלימודו בימים אלו ובהתאם להנ"ל. ופשיטא שעניין הנ"ל שייך במיוחד לתלמידי הישיבות, דגם בשאר הימים הרי "תורתם קבע" היא גם במובן כמות הזמן - עליהם מוטל חיוב מיוחד לנצל את כל ימי חול-המועד פסח הבא עלינו לטובה להוסיף בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז".

חנינו: כ"ק רבתינו, אדמו"ר מוהרי"צ והרבי נשיא דורנו, הורו שעל המורים/ות לשמור קשר עם התלמידים/ות בימי חול-המועד.

מותר (ומצווה) לפתוח בית-ספר, ואם יש צורך - גם לכתוב, כדי להעסיק את התלמידים שלא יסתובבו ויכלו את זמנם בחוצות בימי חול-המועד.

שחרית: אין מניחים תפילין. אין אומרים 'מזמור לתורה' (בכל ימי הפסח). יעלה ויבוא. חצי הלל, קדיש לתקבל. שיר של יום, קדיש יתום. מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים לשלושה עולים בפרשת אמור 'שור או כשב' (ויקרא כב, כו - כג, מד. מיקום ההפסקות - כפי קריאת כהן, לוי, ישראל שבסידורנו ליום-טוב, והישראל קורא עד גמירא), הגבהה וגלילה, ובשני יעלה הרביעי בפ' פינחס (מן

* מי שלא ספר בלילה, יספור ביום בלא ברכה, ובשאר הלילות יברך. ואם דילג פעם אחת שלא ספר גם ביום - יספור בשאר הלילות בלא ברכה, ויכול לצאת ידי חובתו בשמיעה מאחרים. ובספק אם דילג יום - סופר בברכה.

* המתפללים ערבית בעוד היום גדול וקוראים אחר-כך קריאת-שמע בזמנה, יספרו גם את ספירת-העומר בזמנה. המתפללים ערבית וספירה בעוד היום גדול, יש לסדר שיספרו עוד פעם למחרת בעת תפילת שחרית, כמובן בלא ברכה. רצוי להכריז את הספירה בכל בוקר מימי ספירת-העומר אחרי סיום תפילת שחרית בבית-הכנסת, כדי להזכיר ולהוציא ידי-חובתו את מי ששכח לספור.

* כ"ק אדמו"ר מהו"רי"צ היה נוהג לציין ולשרטט סימן בסידורו לאחרי הספירה של כל לילה.

* המסופק באיזה יום לספירה עומד, וסופר מספק שתי ספירות, צ"ע אם יכול לברך על ספירתו (לכאורה באג"ק ח"ז עמ' קג כתב הרבי שא"א לברך ואילו בעמ' רסה כתב שניתן לברך. וע"ע).

* קטן שהגיע למצוות באמצע ימי הספירה, ממשיך ספירתו בברכה. ואף גדולים, כשיבוא משיח צדקנו באמצע ימי הספירה, ימשיכו ויספרו מן התורה, כיוון שהספירה הקודמת גם היא מציאות של תורה ומצוותיה - אחשביה'.

* נוהגים ללמוד בימי הספירה מסכת סוטה - נוסף על השיעורים הקבועים - דף ליום.

בדבר חלוקת מ"ח דפי מסכת סוטה למ"ט ימי הספירה, הורה הרבי: "התחלת המסכת, דף ב', לומדים ביום ראשון של חול-המועד (בחו"ל), יום ב' דספירת העומר (ולא ביום שני של יום-טוב שהוא יום ראשון דספירת העומר), וביום שני של חול המועד לומדים דף ג', וכן הלאה, עד לערב שבעות שבו לומדים דף מ"ט, סיום המסכת". והסביר זאת, שביום הראשון לומדים את 'דף השער' שכולל את שם המסכת, ומחליטים ללמוד ממחר ואילך דף ליום.

הבדלה: גם במוצאי-יום-טוב מתחילים את ההבדלה מ"הנה א-ל ישועתי". אין מברכים על

אמונה וביטחון מעוררים את ההבטחה הנצחית

כיצד יש לתווך בין שני הפירושים ב"והיא שעמדה" • למרות מצבם של בני-ישראל במצרים היו בהם הביטחון והאמונה לצאת למדבר ללא חשבונות • זכות הביטחון בלבד היא המעוררת את הבטחת ה' לישראל ולכל יהודי, להשפיע לו מלמעלה את כל הצטרותו ללא חשבונות • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

בשאר העניינים, ואם כן, עמידתם בכל הניסיונות היא אך ורק מצד כוח האמונה והמסירות נפש - וכמאמר אדמו"ר הזקן⁴ שיהודי אינו רוצה וגם אינו יכול להיות נפרד מאלקות.

יש לומר בתיווך ב' הפירושים: ידוע מאמר רבינו הזקן⁵ בפירוש מאמר רז"ל⁶ "דע מה למעלה ממך", שכל העניינים שלמעלה באים "ממך", על-ידי פעולת האדם.

ובנדון דידן - שמדת האמונה והביטחון שבישראל (פירוש הב') היא המעוררת את ההבטחה שלמעלה (פירוש הא'), והיינו, שכאשר איש ישראל בוטח בהויה ללא חשבונות כלל, מבלי להרהר אם הוא ראוי אם לאו, ואפילו אם הוא אינו ראוי, בוטח בביטחון גמור שהקב"ה ייתן לו

4) אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמו (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.

5) סה"ש תש"ד ע' 23. אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ג ע' שג (נעתק ב"היום יום" יג אייר).

6) אבות פ"ב מ"א.

א. "והיא שעמדה":¹

הפירוש הפשוט הוא² - דקאי על ההבטחה שנזכרה לפני זה: "ברוך שומר הבטחתו לישראל", ועל זה נאמר "והיא" - ההבטחה - "היא שעמדה לאבותינו ולנו" בכל דור ודור.

ובספרי קבלה³ מבואר ש"היא" קאי על ספירת המלכות, כוח האמונה. וכפי שרואים במוחש, שהאמונה היא שעמדה לנו בכל דור ודור, שבני-ישראל עמדו בכל הניסיונות ונשארו שלמים, שזהו אך ורק מצד כוח האמונה והמסירות נפש,

- שהרי גם בעלי מוחין עמדו בכל הניסיונות, וכיוון שהניסיון אצל כל אחד הוא בהתאם לענייניו, הרי מובן, שהניסיון אצל בעלי המוחין, שהמוחין שלהם הם בשלימות, אינו בעניין המוחין, אלא

1) ראה גם שיחת יום ב' דה"פ תשי"ז סי"ב (תו"מ ח"ט ע' 261 ואילך). וש"ג.

2) ראה גם הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים ע' כא (פיסקא "והיא").

3) סידור האר"ז"ל (במקומו).

מוצאי יום-טוב:

ערבית: בתפילה הראשונה של חול-המועד יש לזכור לומר ארבעה דברים אלו: א) מוריד הטל; ב) אתה חוננתנו; ג) ותן ברכה; ד) יעלה ויבוא.

שכה אחר מהם, ונזכר אחר שסיים תפילתו: א. אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" - יחזור לראש התפילה.

ב. שכה לומר "אתה חוננתנו" - לא יחזור (אם צריך לעשות מלאכה לפני הברכה, יאמר אחרי שמונה-עשרה: "ברוך המבייל בין קודש לחול").

ג. אמר 'ותן טל ומטר' - יחזור לראש התפילה. ד. שכה 'יעלה ויבוא' - יחזור לראש התפילה. קדיש תתקבל.

ספירת העומר

* מברכים וסופרים בעמידה, אחר צאת הכוכבים. ולכתחילה צריך לדעת את הספירה של הלילה בשעת הברכה. אחרי הספירה (והנוסח שלאחריה): עלינו, קדיש יתום.

למנהגנו גם הנשים סופרות (למרות משמעות הזוהר ח"ג ברע"מ צז,א, ראה שו"ע הזוהר תפט ס"ק טז), ובברכה.

* בנוגע למנהגו של הרבי בכוונות ספירת העומר (ראה 'התקשרות' גיליון רמה עמ' 15) - "זה מה שראינו: לפני אמירת הברכה, היה מסתכל על הנדפס באותו יום. ונראה היה שהביט לא רק על היום, אלא גם על הכוונות של אותו יום. אחר-כך, בעת אמירת 'למנצח' ו'אנא בכוח', היה מדגיש הכוונה של אותו יום, ולפעמים היה שוב מביט - בעת אמירת הנ"ל - בהנדפס לאותו יום" (ממכתב הרה"ח רי"ל שי' גרונר).

* סדר הכוונות: הספירה, התיבה מ'אנא בכוח', התיבה מ'למנצח' והאות מ'ישמחו'.

* השומע ספירת-העומר מאחרים קודם שספר בעצמו, טוב שיכוון במפורש שאינו רוצה לצאת עתה ידי-חובה כלל.

קוראים לחמישה עולים ב' אמור "שור או כשב", ובשני מפטיר כדאמתמול. הפטרה: "וישלח המלך...".

קודם מוסף מכריז הגבאי "מוריד הטל", ובתפילה זו מפסיקים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם". (אמר 'מוריד הגשם', אם נזכר טרם שסיים ברכת 'מחיה המתים' - חוזר ל"אתה גיבור" ולא מהני לומר מיד 'מוריד הטל'. ובריעבד שתיקן כך וכבר סיים הברכה, כ' המשנ"ב (קיד, יט) שאינו חוזר, נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'", יסיים 'למדני חוקיך' ויתחיל "אתה גיבור", נזכר אחר-כך (אף כשהגיע זמן מנחה קטנה) - חוזר לראש תפילת מוסף (שו"ע אדה"ז ט"ו רפו. כה"ח שם ס"ק לו). עבר היום - אין תשלומין לתפילת מוסף (שו"ע אדה"ז קהי). שכה במנחה ועבר זמנה - משלים בערבית. אמר "משיב הרוח ומוריד הטל" אינו חוזר, והמסופק - עד שלושים יום, חוזר. שמע הכרות 'מוריד הטל' קודם שהתפלל שחרית - אם אינו מתפלל במניין אחר - יאמר גם בשחרית 'מוריד הטל'.

בחזרת הש"ץ - תפילת טל. ברכת כוהנים בניגון הידוע ואמירת 'ריבונו של עולם כו'".

לאחר אמירת תהילים, אומרים שש זכירות. בקידוש: 'אתקינו', 'אלה מועדי', ו'בורא פרי הגפן'.

אכילת מצה: "צריכה להיות [על-פי חסידות] אכילת מצה גם בהשישה ימים, ויש בזה קצת מצווה".

שמחת יום-טוב: חייבים בה מדאורייתא, וחייבים לשתות רביעית יין בכל יום כיום-טוב וחול-המועד (אם כי יוצאים ידי-חובה זו גם ביין הקידוש); ועם-כל-זה, כדברי הרמב"ם, "לא ימשך ביין".

יום שני ט"ז בניסן, א' חול-המועד³

3) [לבני חול': יום ב' דפסת. הדלקת נרות (בברכת "של יו"ט" ו"שהחיינו") אחרי זמן צאת יום א' דיו"ט. ערבית דיו"ט. הלל שלם. קדיש תתקבל. ספירת העומר. עלינו ק"י. הנוגד והנחלב ביום א' דיו"ט מותר ביום הב'. בקידוש. יין, קידוש, זמן. הגדה כדאמתמול, ואומרים כרגיל: מן הזבחים ומן הפסחים (בסדר השני אין מקפידים לאכול האפיקומן קודם חצות (אבל במדינות הצפונית יש להזהר שלא יאכלו אחר עלות השחר, שהוא קרוב לחצות הלילה לפי סידור אדמו"ר)]. קריאת שמע שעל המיטה כמו בכל יו"ט. שחרית: כדאמתמול. בס"ת הראשון

בני חיי ומזוני, בידועו ש"כל מה דעביד רחמנא לטב עביד"⁷, ולמעלה מזה, "גם זו לטובה"⁸ - אזי ביטחוננו מעורר וממשיך את ההבטחה שמלמעלה⁹, שגם היא בלי חשבונות, שהרי "בין כך ובין כך אתם קרויים בנים"¹⁰ ו"להחליפם באומה אחרת אינו יכול"¹¹.

ב. ואכן גם בזמן יציאת מצרים היה אצל בני-ישראל ביטחון גמור בהקב"ה (כמבואר גם במכתב לחג הפסח¹²):

כתיב¹³ "זכרתי לך חסד נעורייך גו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" - כפי שאמר ירמיהו הנביא בדורו של צדקיהו, דור החורבן, שהנהגתו היתה שלא כדבעי (אף שצדקיהו עצמו היה מלך כשר¹⁴), ואף-על-פי-כן, מצא ירמיהו נחמה לישראל בפסוק זה, באומרו, "זכרתי לך חסד נעורייך גו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". והגע עצמך:

בני-ישראל היו בארץ מצרים עליה נאמר¹⁵ "כגן ה' כארץ מצרים", היינו, שלא חסר בה דבר, בדוגמת גן עדן שיש בו כל התענוגים; וזוה גופא - לא כארץ-ישראל ש"למטר השמים תשתה מים"¹⁶, היינו, שזקוקה לגשמים, שלפעמים עלולים להיעצר כו', אלא "כגן ה'", בדוגמת גן עדן, שהתענוג שבו הוא תמידי ואינו שייך שיופסק כלל. ובארץ מצרים גופא - היו בני-ישראל בארץ גושן, "מיטב הארץ"¹⁷.

ומשם יצאו בני-ישראל והלכו למדבר שם, "ארץ

לא זרועה", והרי זוהי המעלה הגדולה ביותר בעניין הביטחון, שעובדים מקום שיש בו כל טוב כדי ללכת למקום ריק ושומם כו' (כמבואר במפרשים¹⁸).

ויתירה מזה - "וגם צידה לא עשו להם"¹⁹, "מגיד שבחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צידה, אלא האמינו והלכנו, הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעורייך כו"²⁰, והיינו, שהטעם שלא עשו להם צידה אינו לפי שלא הספיק הבצק להחמיץ, דאם כן, מהו "שבחן של ישראל", אלא בגלל ש"האמינו והלכנו", לפי שחסו על הזמן והיה חבל להם על כל רגע ("א' ש' א' די מינוט"), ורצו להקדים ככל האפשר קיום ציווי ה' לילך למדבר!

ולחע"פ:

העניין ד"לכתך אחרי במדבר" שייך לכאורה לשביעי של פסח (ולא ליציאת מצרים) - כפי ששמע בזהר פרשת שלח²¹. ו. ששם מסופר שרשב"י ישב עם החברייא בשביעי של פסח, ו"שמעו שירתא דימא . . . וכד סיימו ה' ימלוך לעולם ועד"²² חמו ד' דיוקנין (מלאכים, שכל אחד מהם מורה על עניין מסוים למעלה) ברקיע, וחד מנייהו רב ועילאה מכולהו, וכל אחד ואחד מהם אמר פסוק בשבחם של ישראל, ואותו שהיה "רב ועילאה מכולהו" אמר את הפסוק "זכרתי לך חסד נעורייך גו'" (שמזה מוכח שזהו השבח הגדול ביותר, שלכן אמרו המלאך שהיה "רב ועילאה מכולהו").

אבל מדברי המכילתא ופירושו רש"י שהביאו את הפסוק "זכרתי לך חסד נעורייך גו'" על מה שכתוב "וגם צידה לא עשו להם" - מוכח, שעניין זה שייך (גם) ליציאת מצרים.

וכן מובן ממה שכתוב²³ "נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר", דמשמע שמיד ביציאתם ממצרים היו כבר מוקפים וסגורים ("ארומגעשלאסן") במדברו. וביטחון זה שהיה לבני-ישראל, עורר את ההבטחה שמלמעלה - שאף-על-פי שבני-ישראל היו מושקעים

(18) ראה הנסמן במכתב הגיל בהערה.

(19) בא יב, לט.

(20) מכילתא ופרש"י עה"פ.

(21) ח"ג קסח, ב.

(22) בשלח טו, יח.

(23) שם יד, ג.

ואוכלים ביחד ובהסיכה.
שולחן-עורך:

* אוכלים שלא בהסיכה.

* מתחילים באכילת הביצה שעל הקערה. הרבי לא ברק ולא פתח כלל את הביצה לפני אכילתה. טבל אותה תחילה ג' פעמים במי-מלח. במשך הסעודה טובל את המצה ג' פעמים במלח ואוכלה.

* למים אמצעיים ואחרונים אין להעביר האצבעות על השפתיים, בכל שבעת ימי הפסח.

* ניתן לשתות יין בסעודה, אך אין נוהגים לומר 'לחיים', שלא ייראה כמוסיף על הכוסות.

* הרבי שתה מכוסו במשך הסעודה, ולפני מזיגת כוס שלישי מסרה לשופטה.

צפון:

לפני אכילת האפיקומן יש לשתות באופן שלא יבואו לידי צימאון אחר כך.

בסוף הסעודה מוציאים את האפיקומן, מחלקים לכל אחד ואחת כזית. טוב לאכול שני 'כזיתים', אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו. יש לאכול את כולו במקום אחד. אוכלים בהסיכה, ויש לסיימו קודם חצות (באזור המרכז: 12:40 שעות קיץ).

ברך:

* הרבי מזג כוס של אליהו תמיד קודם ברכת המזון, ואחריו מזג לעצמו כוס שלישי.

* הרבי השתמש בכוס זכוית לכוסו של אליהו, וברקה תחילה בשוליה אם היא חלקה בלא פגם.

* מקריא ההגדה הוא המזמן.

* כל אחד מהמסובים אוחו בידו את הכוס עד אחרי 'בונה ירושלים'.

שפוך חמתך: אחר שתיית כוס שלישי מווגים כוס רביעי, לוקחים מנורת נרות דולקים והולכים לפתוח את כל הדלתות שבין מקום עריכת הסדר לבין רשות הרבים (או החצר). אומרים "שפוך חמתך" בישיבה ואין צריך לעמוד. כל המסובים

אומרים זאת במקומם, ורק השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

שעת פתיחת הדלת היא עת רצון רבתי, ויש לבקש בה (במחשבה) על עניינים רוחניים.

הלל - נרצה:

כשהשלוחים חוזרים, מתחילים "לא לנו".

גם אורחים שאינם מסובים לסדר, עונים 'הודו' כסדר הנהוג בבית-הכנסת בעת אמירת הלל (פורט לעיל בתפילת ערבית).

ב'הלל הגדול' - "הודו... כי לעולם חסדו": מכוונים באותיות שם הוי"ה כנדרס בסידור.

לשנה הבאה: שלא כב'הא לחמא עניא' (ראה שם), כאן אין מדקדקים בהטעמה מלעיל-מלרע. כי העיקר שתבוא הגאולה השלמה מיד, וממילא יהיה 'לשנה הבאה בירושלים'.

* מנהג בית הרב: אחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים", האדמו"ר אמוזג מעט יין מהבקבוק לכוס, לתקן 'פגימתו' מחזיר ושופך היין מכוסו של אליהו לבקבוק, וכל המסובים מנגנים בשעה זו הניגון "אילי אתה ואורך" - מעשרת הניגונים של רבנו הזקן.

* בבית הרב אין נוהגים לומר פזמונים (המובאים בשאר סידורים והגדות-של-פסח).

* אין אומרים "חסל סידור פסח".

קריאת שמע שעל המיטה: נוהגים לקרות רק פרשת 'שמע' וברכת 'המפיל'.

* * *

תפילת שחרית: הלל שלם, קדיש תתקבל. שיר של יום, קדיש יתום. הוצאת שני ספרי-תורה, שלוש-עשרה מידות (פעם אחת), ריבוננו-של-עולם, בריך שמיה וכו'.

בספרי-התורה הראשון קוראים לחמישה עולים בפרשת בא (שמות יב, כא-נא): "משכו וקחו". מניחים את הספר השני על הבימה ואומרים חצי קדיש, הגבהה וגלילה. בספרי-התורה השני קוראים למפטר בפרשת פינחס (במדבר כח, טז-כה): "ובחדש הראשון". הגבהה וגלילה. הפטרה. אשרי. יהללו. חצי קדיש.

מגביהים את הכוס. אוהזים את הכוס עד "ונאמר לפניו הללויה", ומעמידים אותה על השולחן, לאמירת שני פרקי ההלל הראשונים, וחוזרים ומגביהים אותה לברכת "אשר גאלנו".

* אין מברכים על ההלל שבסדר. וקוראים אותו מיושב, דרך חירות.

* השנה (מוצאי שבת קודש) אומרים בברכת 'אשר גאלנו': "מן הפסחים ומן הזבחים".

* לפני 'רחצה' אמר הרבי בפיו בלחש את כל הדינים שבסידור, מ'רחצה' עד 'כורך'.

מוציא מצה

* כל בני הבית חייבים במצוות אלו. ידי חובת 'לחם משנה' יוצאים על-ידי ראש המשפחה, אך כל אחד ואחד מברך לעצמו.

* "ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך 'המוציא'".

"ולא יבצע מהן, אלא יניח המצה השלישית להישמט מידו. ויברך על הפרוסה עם העליונה טרם ישברם, ברכה זו. ויכוון לפטור גם-כן אכילת הכריכה שממצה השלישית, וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו - 'על אכילת מצה'".

* הרבי בירך את כל הברכות הללו מיושב. נוטל בשתי ידיו את שלוש המצות, כשאצבעותיו מפרידות בין מצה למצה, ומברך המוציא. אחר-כך הניח למצה התחתונה להישמט מידו, ובירך על אכילת מצה ושבר מהן - בהיותן מכוסות - לפרוסות קטנות כדי צורכו. סדרן זו על גבי זו ואכלן יחד בשתי ידיו. לא הכניסן לפיו בבת-אחת. ניכר היה שלא בלע ה'זיתים' בשלמותם.

* שיעור כזית: המקובל הוא, ששיעור 'כזית' במצה הוא 27 גרם, כשליש מצת-יד. יש מקום לומר, שהואיל ושיעור ה'כזית' הוא מידת נפח, הרי 27 סמ"ק במצת-יד (כלי דחיסה) אינם יותר מאשר 11 גרם (כשביעית מצת יד קטנה). במקום הצורך יש לסמוך על זה, ובוודאי ב'זיתים' שמדוברן שאחרי הכזית הראשון.

* חלוקת המצה לבני הבית מיד אחר הברכה אינה בבחינת הפסק. והמחמירים בזה, הנה לאחר

ברכת המוציא ומצה, לוקח בעל הבית את ה'כזיתים' לעצמו, ומוסר לזוגתו או לאחד המבוגרים להכין ולחלק לכל השאר כדי שלא יהיה לו הפסק, וכל אחד מברך ואוכל כשמקבל.

* מסיימים אכילת כל 'כזית' (גם במרור ובכורך) לכתחילה עד 4 דקות, ובלבד שלא יכנס לחשש 'אכילה גסה'.

מרור

* מרכיבים מקצת מהחרוסת שעל הקערה ביין שבתוך הכלי שבתחתית הכוס. טובלים מקצת המרור בחרוסת. מנערים את החרוסת, שלא יתבטל טעם המרירות. ואז מברכים "על אכילת מרור", ומכוונים לפטור בזה גם את המרור שב'כורך', ואוכלים שלא בהסיכה. לועסים היטב כדי להרגיש את טעם המרירות.

* החסה וה'חריין' מצטרפים יחד ל'כזית' מרור.

* הרבי נהג לאכול גם חלק מראש התמכא, לא-טחון. אכל שיעור גדול במיוחד. אך הזהיר בשם אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, שאין יוצאים ידי חובה במרור שאין יכולים לסובלו מחמת חריפותו.

* לפי ספר 'שיעורי תורה' - שיעור כזית מרור 19 גרם. אולם אם אוכלים קלח (שהוא כבר יותר), דרוש להוסיף עוד 2 גרם, וכן עבור מה שנשאר דבוק בין השיניים.

הרבי לקח כשיעור ביצה של ימינו. את קלחי החסה לא אכל.

כורך

לוקחים כזית מהמצה התחתונה וכזית מרור משני הסוגים. מניחים מעט חרוסת יבשה (מהקערה) על המרור, ומנערים אותה מיד אחר-כך (הרבי מרח חרוסת - אולי כשנפלה החרוסת שטבל בה מהתמכא - על התמכא ולא על העלים. בסוף ה'כורך' היה טובל את חתיכת התמכא השלמה בחרוסת, ואוכלה עטופה בעלי החסה - ולא ניער). כורכים אותם יחד, אומרים "כך עשה הילל..."

במ"ט שערי טומאה²⁴, ועוד מעט היו שייכים גם לשער הנו"ן²⁵, ועד ש'הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה'²⁶ - אף-על-פי-כן, "בין כך ובין כך

(24) ראה זו"ח ר"פ יתרו.
(25) ראה שיחת ליל ב' דחה"פ תש"כ ס"ג (תו"מ חכ"ג ריש ע' 13). וש"נ.
(26) ראה זו"ב קע, ריש ע"ב. מכילתא בשלח יד, כח. ועוד.

אתם קרויים בנים", ונגאלו ממצרים. וכן הוא בכל דור ודור, שהביטחון שלמטה מעורר את ההבטחה שמלמעלה, שמביאה את היציאה מהגלות, על-ידי משיח צדקנו.

(משיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"א. 'תורת מנחם' - התנועדות' תשכ"א חלק ב' (ל) ע' 230-233)

מינוי ל'התקשרות'

אפשר לקבל את גיליון 'התקשרות'

שירות הביתה באמצעות הדואר

מינוי לשנה: 177 ש"ח (ב-4 תשלומים)

מינוי לחצי שנה: 88 ש"ח (ב-2 תשלומים)

את השם, הכתובת והתשלום יש להעביר לפי הכתובת:

'התקשרות', מחלקת המנויים, ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915.

כמו-כן אפשר להירשם בטלפון ולשלם בכרטיס אשראי, בטל' 03-9607588, שלוחה 130

בדורנו הדבר תלוי רק בנו

הקב"ה הצית את חומות הגלות

כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר כמה פעמים, שתקופה זו היא הזמן האחרון של הגלות, ו"הנה זה - משיח - עומד אחר כותלנו".

והעניין בזה:

"כותלנו" - קאי על הכותל המפסיק בין ישראל לאביהם שבשמים, שנעשה על-ידי העוונות, כמו שכתוב עוונותיכם היו מבדילים גו".

וזוהו "הנה זה עומד אחר כותלנו" - שמשח כבר נמצא, אלא שהוא "עומד אחר כותלנו", אחר הכותל שאנו הקמנו (על-ידי העוונות), ועלינו רק לשבור את הכותל המפסיק, ומשיח יהיה אצלנו ("האָבן מיר משיח")!

עניין המשיח - התחיל מיד בזמן החורבן, כמאמר הגמרא שכבר בשעת החורבן "נולד מושיען של ישראל". ומאז - הרי כמעט בכל דור ודור ישנו משיח, אלא שהדור לא זכה שמשח יתגלה.

ונוסף לזה (שמשח נמצא בכל דור ודור, אלא שהדור לא זכה שיתגלה) - הרי ישנן בפרטיות שנים מסוימות, שעליהם היו "קיצים", וגם בשנים אלו לא זכה הדור שמשח יתגלה.

וכידוע שהיה הקץ של רש"י שלא זכו שיתגלה בו משיח, וכן הקץ על שנת ת"ח מהזוהר, שגם בו לא זכו שיתגלה משיח.

ועל דרך זה היה המאורע עם שלמה מולכו, שהיה מקובל גדול, ומסר נפשו להתווכח עם ה"אפיפיר" ברומי, ברצונו להביא את הגאולה. אלא שהדור לא זכה לכך, והוא עצמו זכה להישרף על קידוש השם (שבעל ה"בית יוסף" התפלל כל ימיו שיזכה לזה). ונשאר ממנו ספר, וכן "דגל" שתלוי בבית הכנסת (של המהר"ל) בפראג, שזוהו חיזוק לעניין הגאולה.

אלא שכל הנ"ל הוא בדורות שלפני זה, אבל עתה עברנו כבר כל עניינים אלו כו', "כלו כל הקיצין", וכפי שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שעתה הצית כבר הקב"ה את חומות הגלות ("השם יתברך האָט אָנגעצונדן די גלות ווענט").

על כל אחד לדעת שהדבר תלוי בו. ישנם עדיין "פכים קטנים" שצריכים לבררם, ועל כל אחד לדעת שהכוונה היא אליו - שהוא צריך לברר "פכים קטנים" אלו, ועליו מוטל התפקיד להפיץ את מעיינות תורת החסידות.

ופעולות אלו - ישברו את ה"כותל" המפסיק, ונזכה לביאת משיח בגילוי, למטה מעשרה טפחים.

(תורת מנחם - התועדויות' התש"ד חלק ב' (יא) עמ' 160-161)

להזדרז בעבודה בגלות

...עניין "מתניכם חגורים וגו'" בנוגע לכל בני-ישראל - שכל אחד ואחד מישראל עומד מוכן ומוזמן ל"שליחות" היציאה מן הגלות אל הגאולה, ובאופן גלוי לעין-כל, עד שאפילו שבעים אומות העולם - שגם ביחס אליהם יקויים היעוד "והיתה לה' המלוכה" - רואים שכל אחד ואחד מישראל הוא "שליח" של עצמות ומהות, "מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו", שנמצא יחד עם כל אחד ואחד בצרת הגלות, "עמו אנכי בצרה", ותיכף ומיד "וגאלם", מכיוון שכבר "דאָלאַי [קָן ל] גלות..."

ולכן יש להדגיש עוד הפעם את הזריזות המיוחדת בנוגע לסיום העבודה של רגעי הגלות האחרונים,

גאלתנו', 'על אחת כמה וכמה' וכדומה. ורחץ: הרבי קרא לפני נטילה זו גם את האמור בסידור על 'כרפס'.

כרפס: שיעורו: פחות מ-17 גרם. מטבילים ואחר-כך מברכים, כדי לתכוף הברכה לאכילה ככל האפשר. ומכוונים להוציא גם המרור וגם הכורך. נוהגים לאוכלו שלא בהסיבה. לאחר מכן אין מחזירים את הנותר ממנו לקערה (ואף אם נשאר, מסירים ממנה).

הרבי הטבילו ג' פעמים במי מלח.

יחץ: פורסים את המצה כשהיא בתוך המפה, מכוסה. פורסים את המצה לשני חלקים: האחד גדול והשני קטן ממנו. את החלק הגדול מניחים לאפיקומן, והקטן מניחים במקומו, בין שתי המצות.

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב ומהוריי"צ נ"ע היו שוברים את האפיקומן לחמש חתיכות. פעם נודמן שנשבר לשש חתיכות, והניח אחת הצידה.

מצפינים את האפיקומן בין שני כרים, ולא תחתיהם. "אין נוהגים בחטיפת [אגניבת] האפיקומן בבית הרב".

מגיד: "בבית הרב אין מגביהים הקערה, ורק מגלים מקצת המצות".

הרבי היה נוהג לגלות מקצתן של כל ג' המצות, גם הפרוסה, ויש אומרים שהיה מסבב אותה, שיהיה הצד השלם שבה מגולה כלפי חוץ.

"איתא בכתבי האריז"ל שצריך לומר את ההגדה בקול רינה ובשמחה".

הניקוד: "הא לחמא עניא" (אף-על-פי שהכוונה היא כאילו אומרים בקמץ, היינו 'זה', ולא 'הנה').

אומרים זאת פעם אחת, וכישיבה.

"לשנה הבאה בארעא דישראל" - מטעימים ב'מלעיל' (לשון עבר), ואילו "לשנה הבאה בני חורין" - מטעימים ב'מלרע' (לשון עתיד).

* אחרי 'הא לחמא' מסלקים הקערה עם המצות לצד אחר (הרבי רק הסיטה קמעה), אך המצות נשארות מגולות.

* אין צורך לשטוף ולהדיח את הכוס לפני המזיגה, שהרי שטפה והדיחה קודם הקידוש.

מה נשתנה: שואלים בשפה המדוברת (בבית

רבינו - אידיש [התרגום המלא לאידיש - בהגדת הרבי הוצאת 'היכל מנחם', וב'שבח המועדים', מהדורת תשנ"ג עמ' 207]), וגם המדברים בלשון-הקודש מפרטים ומפרשים את השאלות על-פי המפורט בביאורי הרבי להגדה.

לפני "והיא שעמדה" מכסים את המצות ורק אחר-כך מגביהים את הכוס. והיא שעמדה - בישיבה.

הרבי לא היה מניח את הכוס מידי, עד שמקריא ההגדה סיים את הפסקה בקול רם.

שפיכת יין מהכוס: נוהגים לשפוך יין מהכוס: שלוש פעמים באמירת "דם, ואש, ותימרות" עשן"; עשר פעמים בכל אחת מן המכות; ושלוש פעמים נוספות באמירת הסימנים "דצ"ך, "עד"ש, באח"ב".

אין מטיפים יין על-ידי אצבע, אלא שופכים על-ידי הכוס עצמה.

בבית הרב נוהגים שלא לשפוך את היין לכלי כשהוא על השולחן אלא כשהכלי התחתון הוא על-גבי קרקע. וכן אין מעבירים על-גבי השולחן (כשמעבירים מאחד לשני) את הכלי עם היין השפוך.

מילוי הכוס מחדש: הרבי ממלאה עד שנשפכת על גדותיה (כמו לקידוש), וממלאה שוב ושוב - ג' פעמים.

דיינו: אין מפסיקים בתוך אמירת הארבעה עשר 'דיינו'. כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לא היה אומר ביאורים באמצע ה'דיינו', אלא לפני תחילתם או לאחר סיומם.

"דבן גמליאל...":

* באמירת 'פסח שהיו...' לא הביט אדמו"ר מהוריי"צ על הזרוע.

* במילים 'מצה ומרור' הביט הרבי במינים שבקערה.

* 'מצה זו' - מנהג בית הרב לאחוז את המצה השנייה והמצה השלישית יחד על-ידי המפה שעליהן, עד "על שום" השני.

* 'מרור זה' - מנהג בית הרב להניח (שתי) הידיים על המרור והכורך - עד "על שום" השני.

* לפני 'לפניכ' מכסים את המצות, ואחר-כך

ולדעת שכל זה אינו אלא הכנה לעבודה אחרת לגמרי [..]. שאז תהיה העלייה האמיתית, שלא בערך לכל בנינו עליות וירידות כו',
כן תהיה לנו - במהרה בימינו ממש, במהרה בימינו ממש, במהרה בימינו ממש.

('תורת מנחם - התועדויות' ה'תשמ"ח חלק ג' עמ' 77-76)

לא קימעה קימעה

בנוגע לעצם הגאולה עצמה הרי פשיטא, זהו דבר פשוט כפי שאומרת הגמרא בסיום מסכת סוטה "אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים". . זהו דבר ברור שהאב מברך בהתאם ל"מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל". . מה שהוא עושה אומר לישראל לעשות - הוא מקיים בעצמו. והוא הבטיח בתורתו ש"קץ שם לחושך". . וכפי שפסקה הגמרא ש"כלו כל הקיצין". . וכפי שהרבי הנשיא אומר, ש"הנה זה עומד אחר כתלנו". . ושנים רבות לפני כן לא נותר אלא מה שצריך היה "לצחצח את הכפתורים". . הרי דבר פשוט שה"אב מברך". . ופודה את בנו בכורו מהגלות. אצל יהודים עניין של גאולה. . היא עצמה גם-כן מצווה. . הרי זהו כפי שהרמב"ם כלל בהקדמתו לפרק חלק בפירושו המשניות. . שביאת המשיח היא גם עיקר...
והגאולה היא כפסקי דין הרמב"ם ש"מיד הן נגאלין", לא קימעה קימעה, לא שייקשו את רשותו של אחשוורוש, ולא ישאלו אצל מי שיהיה. . אז יהיה "יום השם הגדול והנורא". . והוא יבוא ויגאלנו...
[וכפי המובא בדרושי אדמו"ר האמצעי שחבלי משיח. . כבר היה. . במידה. . וכביכול למעלה מן המידה...] וזה יירד עד הנאת גוף וגוף בריא ושלם, והיציאה מגלות באופן של נגאלין מיד, על-ידי דוד מלכא משיחא, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש למטה מעשרה טפחים.

(קטעים מתורגמים משיחת י"א ניסן תשכ"ב, הנחה בלתי מוגה; שיחה זו נקטעה בבכיות עצומות)

על-ידי פעולה בזמן הזה - "השתא הכא"...

...זהו גם מה שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו תבע וזעק שיש לדבר ולפעול בחיזוק האמונה בביאת המשיח (שזהו חיוב הנכלל ב"אני מאמין").
לכאורה קשה: לשם מה יש לפעול בעניין זה, הרי ממה-נפשך כבר אמרו חז"ל: "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה", וממילא בעיתה יהיה אף אם לא זכו?...
אך העניין הוא, שמהו מוכרחים לעשות - בדומה למה שכתב אדמו"ר הזקן כי דבר-מה צריכים לעשות כדי שהדבר יוכל לחדור בפנימיות...!
הביאור הנ"ל הוא באופן כללי; ובאופן פרטי - נפעל הדבר באמצעות עניין הצדקה כדאייתא במסכת בבא-בתרא, "גדולה צדקה שמקרכת את הגאולה", על-ידי שהוא נותן צדקה לעני, בגשמיות וגם ברוחניות - שהוא מעניק לו דעת - "דעת קנית מה חסרת" וכן להיפך, "אין עני אלא בדעת".
בצדקה קיימות מספר דרגות, עד לאופן הנעלה על הענקת דבר מוכן, כסיפור הגמרא באבא חלקיה וכמבואר שם העניין לגבי תפילות.
כך הוא גם בעניין "כל דכפין" ו"כל דצריך", כשמעניק דבר מוכן - בעניין "גדולה צדקה" כשנותן כסף הרי צריכים ללכת ולקנות, מה שאין-כן כשנותן דבר מוכן, הרי הדבר באופן של זריזות וממילא הרי זה מקרב את הגאולה יותר. זהו גם העניין שעל-ידי עבודה בעניין ד"השתא הכא", מגיעים אחר-כך למצב של "לשנה הבאה בארעא דישראל".

(משיחת ליל ב' דחג הפסח תשכ"ז, שיחות יקודש תשכ"ז כרך ב, עמ' 41)

* בנים ובנות קטנים חייבים במצוות הסדר לפי הבנתם (שזהו גדר 'הגיעו לחינוך') ככל אחת מהכוסות בנפרד, ולכן יש להכין בעבור כל אחד מהם כוסות המכילים רביעית. אין רגילים לחנך קטנים לפני גיל מצוות בהסבה.

* יש להכין כלי שבור, כדי לטפסף לתוכו. ודי בשבירה כלשהי (אצל הרבי היתה הצלחת נראית שלמה. אבל היתה צלחת מסוג שלא השתמשו בו למאכל).

* במשך כל זמן הסדר נמצא כוסו של הרבי לימין הקערה.

קדש: אומרים 'אתקינו' דיום-טוב, וקידוש.

* מנהגנו בקידוש ובכל כוס של ברכה, למזוג עד שיישפך מעט החוצה (כבהרדלה), וגם בליל-הסדר יש לנהוג כך.

* הרבי כתב בהגדה "אין מדקדקין שימזוג אחר", ובפועל אף לא הניח לאחריים למזוג לו.

* נוהגים לקדש מעומד, הן בפסח הן בשבת ויום-טוב. וגם השומעים עומדים.

* כוסו של הרבי גדולה ביותר. כשמניח הכוס בימינו אינה מוגבהת טפח, אחר-כך מגביה ידו עם הכוס מעט, אך לא ראו שהרבי הגביה את הכוס שלושה טפחים ואך ההוראה ברפוס ולדורות אינה כן. בכל פעם שנוטל הכוס במשך הסדר, עושה כסדר הנהוג בהגבהת הכוס לקידוש.

* בשעת ברכת הגפן והקידוש - ייתן עיניו בכוס.

* הפעם מקדשים "יקנה"ז: יין (ברכת הגפן) קידוש (אשר בחר בנו) נר (בורא מאורי האש - מסתכלים בנרות שעל השולחן, ואין מזיזים אותם ממקומם, וללא הבטה בציפורניים ובכפות הידיים. אין מברכים על הכשמים) הבדלה (המבדיל בין קודש לקודש) זמן (שהחיינו).

* אשה ובת שבירכו 'שהחיינו' בהדלקת הנרות ומקדשות בעצמן, לא יברכוה עתה.

* כל אחת מארבע הכוסות ששותים בפסח - כולה ובבת-אחת.

* לא נהוג לנגן 'ניגונים' בשעת הסדר, וכאשר צריכים להמתין זמן מה וכן 'כדי שלא יישנו התינוקות' שרים משירי ההגדה, כגון 'ממצרים

[כמה ממנהגינו בקשר ליין, זרוע, ביצה ושאר רכיבי הסדר, והיהודים למנהגנו, פורטו בגיליונות הקודמים של 'התקשרות'. בנוגע לצבע היין: הרבי לקח את היין אצל אלה שהכינו תוצרת בית, ולפעמים זה היה יין לבן].

* הרבי היה מסדר את הקערה מעומד.

* בשעת סידור הקערה, לפני הנחת כל דבר בקערה, אומר הרבי את הכתוב בסידור בעניין זה, ואחר סידור הקערה אומר את כל סימני הסדר יחד, כפי שהם כתובים בהגדה. וכשמגיע זמנו של כל 'סימן', חוזר ואומר 'סימן' זה לפרטיו. כל אמירות אלו היו בלחש.

* צריך להניח קערה ממש (טס או צלחת) תחת המצות.

* בסידור רבנו הזקן איתא שמסדרים [קודם] ישראל, ועליו הלוי, ועליו הכהן.

* המינים מונחים על המצות המכוסות, ולא בתוך קעריות נפרדות. מייבשים את המרור במפיות, למניעת חשש 'שרויה'. אם חוששים שאחד המינים אינו יבש דיו, ניתן להניח תחתיו כמה מפיות.

* כל המינים הנאכלים בליל-הסדר נלקחים מעל הקערה עצמה, ולא כנוהגים להשאירם על הקערה ולאכול מהמונח על השולחן.

* הרבי דקדק שלא לשבור את קליפת הביצה, אף שקשה להעמידה על מקומה כמות שהיא.

* הרבי מדד ארבע כפות גדולות מלאות 'חריין' טחון, סחט אותן היטב בידו, והכין ממנו עיגול קרוב לגודל ביצה. אחר-כך עטף זאת מכל צד בעלי חסה (שניים גדולים או שלושה קטנים), ובנוסף לכך הניח בפנים חתיכת 'חריין' שאינה מפוררת.

* ל'כרפס' שעל הקערה נוטלים חתיכה גדולה של בצל (ופעם אחת לקח הרבי בצל שלם) עם קליפתו, ואוכלים רק מקצתו (הרבי נטל בסכין מחלקו הפנימי).

* מקפידים שתהא 'קערה' לכל בן-מצוות.

* אדמו"ר מהר"ש היה מחלק כרפס ומרור (אך לא מצה) משלו לנשים, גם לקרובות משפחה שהיו סועדות עמהם.

במחיצת רבותינו נשיאנו

זריזות – בהתיישבות, ובלי להאריך

שנת תרמ"ט היתה שנה מעוברת, שאז יום הפסח ארוך יותר משנה פשוטה. זמן הקימה בערב פסח בליובאוויטש היה בשעה חמש, ובשנה מעוברת – בארבע לפנות בוקר. הנהגתו של כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרשב"ב] בכל זמני השנה, בחול, שבת, ראש חודש ומועדים, היתה בסדר מסודר, בהגבלת זמן בדיוק, תמיד בשווה. בערב פסח כל מה שעשו היה בזריזות מיושבת, אלא שכל זה היה עד שהתחילו את אמירת ההגדה ב'סדר'. אחרי זה כבר לא מיהרו, אך גם לא האריכו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרשב"ב] נהג בסדר לספר סיפור מהוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, ברובא דרובא – סיפור שבו הוזכרו גם רבותינו הבעל-שם-טוב, הרב המגיד ממזריטש ואבותינו רבותינו הקדושים נשיאי חב"ד לדורותיהם.

בעל הבית על הזמן

הוד כ"ק רבינו הזקן, קודם שנסע למעזריטש, נהג בערב פסח לקום לפנות בוקר, וכל היום מיהר מאוד כדי לאכול את האפיקומן לפני חצות. לאחר שהוד כ"ק רבינו הזקן הגיע למעזריטש, נהג גם לקום בערב פסח לפנות בוקר, אך לא למהר. המגיד ממזריטש, בשליחותו ובשמו הקדוש של מורנו הבעל-שם-טוב, בירך את הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, שיהיה בעל הבית על הזמן. להיות בעל הזמן – להיות מסוגל לשמור את הזמן ולהשתמש בו הכול בעתו, רק עבור הראוי, מה שנצרך בכלל ועניני עבודה בפרט – לכד זאת שבכך ממלאים את שליחות הנשמה וירידתה למטה על פי הכוונה העליונה, הרי זה הופך את החיים למתוקים.

אחד – מי יודע

אחד חכם וכו' ואחד שאינו יודע לשאול. כולם דרגות ב'אחד'. אפילו ה'שאינו יודע לשאול', גם הוא דרגה באחד.

זריזות בהתיישבות, ובלי להאריך

(אחר אמירת שפוך חמתך אמר [כ"ק אדמו"ר הריי"צ]:) אליהו הנביא הרי הוא שליח להודיע ליהודים על ביאת המשיח. שאכן יבוא בגלוי ויאמר מתי משיח מגיע; הגלות כבר 'נמאסה' גם אצל הקב"ה וגם אצל היהודים. הקב"ה רוצה את הגאולה השלמה, ויהודים רוצים, אם-כן מי מעכב?...)

לגבי שבת, מה שאין כן להיפך¹). ניתן ללבוש לפנות-ערב בגדים יפים יותר (ראה בזה בשו"ע הב"י תקכ"ט סוס"א, אך לא נעתק בשו"ע אודה"ו שם) לכבוד הפסח (כיוון שנהנים מהם גם בשבת-קודש).

יום ראשון

ט"ו בניסן – חג'הפסח

מוצאי שבת-קודש:

* הדלקת הנר: אחר צאת-הכוכבים ואחר תפילת ערבית או אמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש". אחרי ההדלקה מברכות "להדליק נר של יום-טוב" ו"שהחיינו" (בת המתחילה להדליק נר ש"ק, רצוי שתתחיל ביום-טוב, כי אז תחול ברכתה 'שהחיינו' גם על ההדלקה). בני הבית מכינים הכול על השולחן וסביבו (חוץ מסידור הקערה), כולל הצעת המושבים להסבה, בשעה שמתפללים ערבית בבית הכנסת (אחר צאת הכוכבים).

טוב להרבות בכלים נאים בליל-פסח, דרך חירות.

ערבית של יום-טוב. בתפילת שמונה-עשרה מוסיפים הברלה: "ותודיענו" (אם שכח – אינו חוזר. ואם יצטרך לעשות מלאכת יום-טוב לפני ה'סדר', יאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'). לאחר מכן – הלל שלם בברכה תחילה וסוף (סדר עניית 'הודו': כופלים 'הודו לה' אחר כל אחד מהשלושה פסוקים: "יאמר נא... כי לעולם חסדו", וגם ביחיד. דהיינו: הש"ץ מקריא: "הודו..." והציבור [אבל לא הש"ץ] עונים בקול: "הודו", ואומרים בנחת "יאמר נא ישראל..."; הש"ץ מקריא: "יאמר נא ישראל...", והציבור עונים בקול (והש"ץ עמהם בנחת): "הודו...", ואומרים בנחת "יאמר נא בית אהרון..."; הש"ץ מקריא: "יאמר נא בית אהרון...", והציבור עונים בקול (והש"ץ

1) ראה המשך תרס"ו ס"ע שפ. ומש"כ בזה בשם הרבי בס' פסקי תשובות ס' תמד ע"י ציון 85, צ"ע מקורו. ואולי נפלה שם טעות.

עמהם בנחת): "הודו..."; ואומרים בנחת "יאמרו נא יראי ה'..."; הש"ץ מקריא: "יאמרו נא יראי ה'..."; והציבור עונים בקול (והש"ץ עמהם בנחת): "הודו...".

לאחר הלל: קדיש תתקבל. עלינו. קדיש יתום.

ליל הסדר

מצווה למהר להתחיל את הסדר, בשביל התינוקות שלא יישנו.

מי שגילה בליל הסדר כי שכח להכין מערב שבת מהדברים דלהלן, ינהג כך:

שכח להפריש תרומות ומעשרות מפירות וירקות, או חלה בארץ-ישראל מהמצות – אין תקנה להכשירם לאכילה ביום-טוב.

שכח לטחון את ה'חריין' – על-פי שו"ע אדמו"ר הזקן (תקד, ד"ה) ניתן לגרר את החזרת רק בסכין ולא במגדרת.

שכח לצלות את ה'זרוע' – יניחנו מבושל על הקערה, כי למנהגנו שאין אוכלים כלל את ה'זרוע', אסור לצלותו בחג.

שכח לבשל ביצה – ישל רק את הנחוץ לו לחג (ולא יוסיף עבור חול-המועד, או בחו"ל עבור ליל שני), ובתנאי שיאכלנה היום או למחרת ביום.

שכח להכין חרות – יכין בשינוי. אין לובשים 'קיטל' ל'סדר', וכן אין מקפידים לאיזו מארבע רוחות השמים יהיה מקום מושבו.

סדר כללי – לעולים ולציבור הרחב

* ממכתב הרבי: "נהניתי ממה שכתב אודות עריכת הסדרים בבית-הכנסת, ושכלל קערה היתה מצה שמורה" (וראה דברי הרבי בנדון לרכבים הראשיים²).

* את נר-יום-טוב שמכרכים עליו, יש להניח במקום שייראה לעין כל מי שמקדש על היין.

סידור הקערה:

2) בהתקשרות' גיליון תשטו ('שואלן ודורשין-א').

לשנה הבאה בירושלים

כבר דובר פעם שלשנה הבאה אין הכוונה להמתין עד לשנה הבאה; אלא הכוונה היא, שמישיח יבוא מיד וינהיג את היהודים לארץ-ישראל מיד, ובשנה הבאה נהיה אז ממילא בירושלים.

גאולה על פי טבע

אה! הקב"ה רוצה, יהודים רוצים, ומי מעכב? – אלא באמת, העיכוב האמיתי המפסיק הוא, (הצורך שיהיה) על-פי הטבע. לא בחיל ובכוח, אין הכוונה דווקא לחיל וכוח גשמי, אלא אפילו ברוחניות.

(ספר השיחות תש"ו-ה'ש"ת, תש"ח עמ' 199-200 - תורגם מאידיש)

מצה לחיילים

בעת מלחמת רוסיה-יפן, בשנים תרס"ד-תרס"ה, עסק הרבי הרש"ב בשילוח מצה לחיילים היהודים בחזית. הוא נפגש אז בפריז עם הברון גינזבורג, וביקש ממנו להשתדל להשיג רשיון ממשלתי עבור משלוח המצות.

ענה הברון: הרי יש ליהודים עצה – פסח שני...
ענה הרבי:

בחזית אין ברונים. החיילים הם יהודים פשוטים שאינם יודעים חכמות. הם זקוקים למצה לפסח. בסופו של דבר הסכימה הממשלה לרעיון ואף עזרה וסייעה בזה.

בעת עריכת הסדר קיבל הרבי מברק מפטרבורג, ובו נאמר שהכול התנהל כשורה ושהמצות הגיעו ליערן.

קם הרבי מלוא קומתו ואמר: תודה לא-ל.

(ספר השיחות תש"ב עמ' 89)

וכלים מכלים שונים

אצל הבעל-שם-טוב היו קונים לכבוד חג הפסח כלים חדשים רבים, ביניהם כוסות רבים. לכוסות היו קוראים בשמות תורניות, כגון "כוס של רביעית" וכדומה.

הבעל שם טוב היה מסתכל לתוך הכלים והיה אומר, שכלי זה יועמד על השולחן וכלי זה לא יעמידו. הוא לא היה מסביר את טעם הדבר.

(ספר השיחות תש"ב עמ' 110)

התקבצו מלאכים זה אל זה

ב"יהי רצון" שאומרים לאחר תקיעת שופר נאמר: "שיעלו אלו המלאכים היוצאים מן השופר... ומן קשר"ק... לפני כיסא כבודך, וימליצו טוב בעדנו לכפר על כל חטאתינו".

אמר פעם על כך הרב הקדוש רבי לוי-יצחק מברדיטשוב:

אב חנון, אב רחום! אם המלאכים שיצאו מן השופר שתקע לוי-יצחק בן שרה, חלשים, יבואו נא המלאכים הקדושים והבריאים, שנבראו מעבודתם ויגיעתם של בני-ישראל לפני חג-הפסח, שהם "קראצ'ען, שאַבען, רייבען, קשר'ן" (=לגרד, לקלף, לשפשף ולהכשיר) את הכלים לכבוד פסח לשם הירוד מצווה.

(לקוטי דיבורים א עמ' 258)

הלכות ומנהגי חב"ד

שבת קודש פרשת אחרי

י"ד בניסן,

שבת הגדול – ערב פסח

* לפני כניסת השבת יש לבדוק אם אכן בוצעו כל ההכנות הנחוצות בקביעות זו לשבת ולליל-הסדר (שפורטו בגיליון הקודם).

'שבת הגדול' לפי שנעשה בו נס גדול... 'למכה מצרים בבכוריהם'. וקבעו נס זה לזיכרון לדורות בשבת שלפני הפסח וקראוהו 'שבת הגדול' מפני שהיתה בו 'התחלת הגאולה והניסים'.

השמחה בשבת הגדול, וכל ענייניה: ההכנה לפסח כמו לימוד הלכות הפסח, הכנת הילדים ל'ליל הסדר', שידעו את ארבע הקושיות ושאר ענייני הסדר וכו' – צריכים להיות אצל כל אחד ואחת מיישראל באופן של גדלות.

תפילת מנחה – כרגיל: הודו, פתח אליהו וכו'. **קבלת שבת** – כרגיל: מתחילים 'לכו נרננה', ואומרים 'גם ברינה ובצהלה'.

סעודת השבת: הערב ומחר בבוקר מומלץ לאכול חמץ שאינו מתפורר (כמו פיתות וכדומה). את התבשילים מעבירים מכלי-פסח לכלים חד-פעמיים, ואז אין חשש גם אם יפלו לשם פירורים. יש האוכלים את הפת במרפסת או בחצר (בליל שבת רצוי שיראו משם את הנרות), ושבים הביתה לאכול את שאר הסעודה, בכלי הפסח (יש להקפיד להתנקות מהפירורים). את ברכת המזון יש לברך במקום שאכלו פת.

שחרית: השבת משכימים להתפלל (בשנת תשל"ד נכנס הרבי לתפילת שחרית בשעה 7:15), ויש להזכיר לשליחי-הציבור, בעל-הקריאה והגבאים שלא להאריך בתפילה.

הפטרה: "וערבה לה" (מלאכי ג, ד-כד). מעלות השחר אסור מן הדין לאכול מצה. ומנהגנו שלא לאכול היום מכל המינים הנכנסים בחרוסת ולא כולל שקדים, שאינם בחרוסת לפי מנהגנו ומרור, וזאת עד אחר ה'כורך' בליל הסדר.

* מותר לאכול חמץ עד סוף שעה רביעית (באזור המרכז: 10:29 שעות קיץ), ויש לנקות ולטאטא הכול, להשליך את הפירורים לאסלה או להוציאם מחוץ לרשותנו, ואם נשאר חמץ ברשותנו (כולל הנשאר דבוק בכלים או בפח-האשפה, אם יש לנו בו חלק), יש לפוגמו כליל עליידי אקונומיקה או סבון-נוזלי, לפני השעה 11:34, שעות קיץ. לאחר ניקוי וכלי החמץ אומרים "כל חמירא" (השני), ובו מבטלים את כל החמץ, שמצאנו ושלא מצאנו.

מותר לאכול פירות וירקות, בשר ודגים – כל היום. אך משעה עשירית (באזור המרכז 3:58 אחה"צ) ואילך, אסור לאכול מהם כמות המשביעה.

מנחה: קוראים בתורה בפרשת קדושים. אין אומרים 'צדקתך'.

אחר תפילת מנחה אומרים את ההגדה, מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו". הרבי נהג לאומרה עם הציבור, בישיבה על מקומו.

אחר-כך – קודם השקיעה – אומרים את סדר קרבן פסח (הרבי אמר זאת בחדרו).

אסור להכין מאומה עבור סדר הפסח לפני צאת השבת (באזור המרכז: 7:50 שעות קיץ) ואמירת 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'.

אין נוהגים לטבול אחר-הצהריים במקווה כהכנה לחג-הפסח (כיוון שיום-טוב הוא כירדה

הגדה של פסח

”ויוציאנו ה' אלוקינו משם ביד חזקה”

ויוציאנו ה' אלוקינו - הגאולה באה מצד הקב"ה, אבל ישראל מצד עצמם לא היו ראויים לכך. שכן בהיותם במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, כך ש"הרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתוקפו". ביד חזקה - נגד מירת הדין, שטענה שאין ישראל ראויים להגאל.

(ליקוטי שיחות, כרך יז, עמ' 82)

”ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים”

המפרשים הקשו: והרי הובטחה הגאולה בסוף ארבע מאות שנה? יש לומר: "אילו לא הוציא הקב"ה", כלומר, אילו לא היתה הגאולה מצד גילוי מלמעלה, אלא רק מצד עבודת בני ישראל, ייתכן שלאחרי היציאה היו מחליטים לחזור למצרים, באומרים "אהבתי את אדוני... לא אצא חופשי" (והרי אפילו לאחרי שהקב"ה הוציאם רצו לשוב למצרים), ועד היום הזה היינו משועבדים לפרעה.

(ליקוטי שיחות, כרך יז, עמ' 82)

”וכל המרבה לספר ביציאת מצרים”

גם מי שמדבר על פרטים שוליים של יציאת מצרים, כגון איזה בגדים לבשו יוצאי מצרים - הרי הוא בכלל "המרבה לספר ביציאת מצרים".

(ספר השיחות תרצ"ו, עמ' 262)

”הרי זה משובח”

”זה” - רומז לעולם הקדושה, ככתוב "הנה אלוקינו זה". מי שמרבה לספר ביציאת מצרים, ה"זה" שלו (דהיינו, צד הקדושה שלו) - משובח.

(ספר השיחות תרצ"ו, עמ' 222)

”והיו מספרים ביציאת מצרים”

אותם חכמי ישראל האירו אור ("מספרים" לשון ספירות ובהירות) כדי לצאת מהמיצרים והגבולים של הטבע.

(ספר השיחות תרצ"ו, עמ' 262)

”כל אותו הלילה”

חסיד אחד הקשה: מדוע נאמר "אותו" ולא "אותה"? ותירץ, שאצלם היה "לילה" בחינת "זכר", בחינת משפיע. "לילה" רומז לגלות, והם ראו בגלות את המתקנות של גילוי המשיח.

כשחזרו על הקושי והתירוץ לפני כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, אמר על כך: הקושיה אינה קושיה, שכן "לילה"

הוא לשון זכר, אבל התירוץ - שבמיררות הגלות מרגישים את נועם הגאולה - יש בו טוב טעם עמוק.

(ספר השיחות תש"ג, עמ' 71)

”עד שבאו תלמידיהם ואמרו, רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית”

על-ידי הסיפור ביציאת מצרים האירו התנאים את חשכת הלילה (מספרים מלשון אבן ספיר), עד שהרגישו התלמידים באור זה, כאמרים "הגיע זמן קריאת שמע של שחרית".

ונשאלת השאלה: אם הצליחו התנאים הללו להאיר אור לתלמידיהם, וראי שאצלם היה אור, ומדוע הוזקקו להודעת התלמידים?

אלא האור שהמשיכו התנאים הספיק לתלמידיהם; לפי ערכם ומדרגתם אכן נהיה "אור". לעומת זאת, לגבי התנאים עצמם - לא היה זה מספיק אור; הם היו עדיין עסוקים ביציאה מהמיצרים והגבולים.

באו התלמידים ואמרו: רבותינו, נכון אמנם כי מצד דרגתכם הנעלית עדיין אווזים אתם באמצע יציאת מצרים, אבל את החושך שלנו כבר הצלחתם להאיר, ואם כן יכולים גם אתם לקרוא "קריאת שמע של שחרית".

הווי אומר: מי שמסייע לזולתו לצאת מה"מצרים" שלו - זוכה ויוצא אף מה"מצרים" שלו עצמו.

(ליקוטי שיחות, כרך ב, עמ' 540)

”הרי אני כבן שבעים שנה.”

כתוב בסידור האריז"ל, שרבי אלעזר בן עזריה היה גלגול של שמואל הנביא, שחי נ"ב שנה, ובצירוף שנותיו, שהיה אז בן י"ח, היה כבן שבעים שנה.

הלקח המתבקש:

רוב הנשמות ברור שלנו כבר באו לעולם בגלגול קודם. לכן כשמזדמן לאדם עניין כלשהו בעבודת ה' שנדמה לו שהוא אינו מסוגל לבצעו, יש לדעת כי ניתן לגלות ולצרף אף את הטוב מגלגול קודם, והדבר מסייע בביצוע המשימה.

אך רק הטוב של הגלגול הקודם מצטרף, לא הרע. שכן טוב הוא מציאות נצחית, ואילו רע איננו בגדר של מציאות כלל - אלא הוא העלם והסתר בלבד, ולכן על-ידי תשובה או עונש (הממרק את החטא) מתבטל הרע ואינו עוד.

(ליקוטי שיחות, כרך א, עמ' 246)

”ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות.”

על-אף גדלותו בתורה, לא התבייש רבי אלעזר בן עזריה לומר "לא זכיתי".

"זכיתי" משמע "בירתי" (זכיתי מלשון זיכוד). "לא זכיתי" - לא בירתי. רבי אלעזר ידע היכן הוא מצוי בעבודתו, כלומר מה כבר הצליח לברר ומה לא.

עובר השם צריך לדעת תמיד היכן הוא אווה בעבודתו. אסור לו להטעות את עצמו, לא ב"זכיתי" ולא ב"לא זכיתי". שני הקווים צריכים להיות נהירים לו באופן יסודי.

לרבי אלעזר בן עזריה כאב מאוד ה"לא זכיתי", והוא הסביר לעצמו מדוע, בכך ש"הרי אני כבן שבעים שנה", ולא בן שבעים ממש.

פירושו: השלימות של בירור שבע המידות היא כאשר כל מידה כלולה מעשר, שאז מספרן הוא שבעים. מכיוון שאני (רבי אלעזר בן עזריה) רק "כבן שבעים" בלבד ולא שבעים ממש, על-כן לא זכיתי לשלימות המידות.

(ספר השיחות תש"ג, עמ' 71)